

METİN TESBİTİNDE BİRİNCİ AŞAMA: VEZİN VE ANLAM*

Günay KUT**

Bir metni doğru tesbit etmek, daha sonra yorumlamak ve değerlendirmek açısından önemli olduğu kadar yeni kuşaklara doğru metinler bırakmak açısından da o derece önemlidir. Kültürümüzün ürünlerini bugüne aktarma üç aşamada gerçekleşir. Birinci aşama yine konunun uzmanlarının üzerinde çalışabilmeleri için metnin aslının, yani tıpkı basımının yayımlanması ve/veya metnin çeviriyazısı ile birlikte tıpkıbasımının yayımlanması, ikinci aşama metnin edisyon kritiğinin, yani tenkitli metnin yayımlanması, üçüncü aşama ise metnin artık halka maledilmesi ve herkesin okuyup anlayabilmesi ve yararlanması için sadeleştirilmiş metnin yayımlanmasıdır. Bence bir eserin tenkitli metni yayımlanmadan sadeleştirilmesi veya seçmeler yapılması sözkonusu değildir.

Bu makalede, manzum olsun mensur olsun bir metnin tesbitinde dikkat edilecek hususlar, yani yukarıda sözü edilen birinci aşamanın gerçekleştirilmesindeki usuller tartışılacaktır. Bunun için tesbit edilen hususlar özellikle yayımlanmış eserlerden veya doktora tezlerinden alınacak ve bu metinlerdeki yanlış okumalar sınıflandırılarak araştırmacıların dikkati çekilecektir. Zira yayımlanmış bir eseri düzeltme olasılığı hemen hemen yok gibidir. Dolayısıyla bir eseri hazırlarken metne nasıl bakılması gerektiğinin bilinmesi gerekir. Dikkat edilecek hususların başında, vezin ve anlam gelir. Bu eskilerin tabiriyle işin elifbasıdır.

Amaç kimseyi incitmek olmadığından bu makalede verilen her örneğin sonunda hazırlayanın adı verilmemiş fakat eser ismi ile sayfa numarası verilmiştir.

Vezin bilmemekten kaynaklanan yanlışlar:

Manzum bir eserde vezin bilgisi başta gelen öğelerdendir. Bu konuda bilgisi olmayan bir araştırmacı başta bu eksikliğini tamamlamalıdır. Vezne hakim olunmadığı takdirde bakınız ne gibi yanlışlarla karşılaşılıyor:

Mağrûm mı kalır mağfîret hâzret-i Hâk'dan

Doğrusu Mağrûm mı kalır mağfîret-i hâzret-i Hâk'dan¹

Urfalı Şair Abdi (Şanlı Urfâ, 1997), s. 40

* Bu makale 15-17 Eylül 1997 tarihinde İstanbul'da yapılan IX. Millî Türkoloji Kongresi'nde sunulmuştur.

** Boğaziçi Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi.

¹ Bu ve bundan sonraki alıntılar aynen yayımdaki şekliyle alınmıştır.

Bu mısradaki vezne dikkat edilmediği gibi tamlama da anlaşılmamıştır. Yani burada mısra sadece Arap harflerinden Latin harflerine çevrilmiş, ama anlam ortadan kalkmış ve vezin bozulmuştur.

Ṭüṭiyā-yı çeşm-i 'irfândır anîḥ ḥāk-i dürrî
Doğrusu Ṭüṭiyā-yı çeşm-i 'irfândır anîḥ ḥāk-i derî
(Urfalı Şair Abdi, s. 43)

Burada hazırlayıcının hem vezne hakim olamadığı hem de beytin anlamını hiç düşünmediği görülüyor. *Dür* kelimesi anlam açısından bu mısradaki kullanılmaması gereken bir kelimedir. Divan edebiyatında *ḥāk-ı der*, sevgilinin *kapısının toprağı* anlamında gözleri açıcı, tedavi edici olmanın simgeleşmiş tamlamasıdır. Hazırlayıcının tesbit ettiği Türkçe anlamı ile *inci toprak* diye bir şey yoktur. Burada lûgate bakmamanın da acı sonucu olarak hazırlayıcı eserin sonuna aldığı lûgate kısmında *ḥāk-ı dürr* için düşünmeden "inci toprak" anlamını vermiştir.

'İbâdî ḳurb-ı Ḥaḳḳ'a rehberdir yâ Resûl'Allâh
Doğrusu 'İbâdî ḳurb-ı Ḥaḳḳ'a rāh-berdir yâ Resûl'Allâh
(Urfalı Şair Abdi, s. 49)

Burada da vezne dikkat edilmemiş. Kitabın sonuna eklediği tıpkı basımda çok açık bir biçimde *rāh-ber* olarak kayıtlı olan kelimeyi daha âşina olduğu *rehber* olarak okuması hazırlayıcının hem vezin hem de Farsça kuralları bilmediğini gösteriyor.

Her ḳavme Ḥaḳḳ irsâl-i Resûl eyledi ammâ
Doğrusu Her ḳavme Ḥaḳ irsâl-i Resûl eyledi ammâ
(Urfalı Şair Abdi, s. 51)

Bu mısradaki dikkat edilmesi gereken husus şudur: Arapçada muzaaf bir kelimenin vezne göre iki okuma şekli vardır. Bu bilinmedikçe metin doğru tesbit edilemez. Ya da tesadüfî bir şekilde doğru olabilir. Onun için muhakkak kelimeyi vezne göre okumak gereklidir.

Kelime bilgisi eksikliği ve anlamı kavrayamamak ve lûgate bakmadan tesbit:

Süheyl esb işidüldiği yerde
Kimin var zühresi tura nırde

Menâkıb-ı Sultan Süleyman (Ankara, 1991), s. 64

Kitapta anlamı şöyle verilmiş: "At burcunun işitildiği yerde kimin çobanyıldızı vardır ve nerede durabilir?" Bu beyitte dört yanlış yapılmıştır:

1. Birinci kelime *Süheyl* değil *sahîl* okunmalı ve 2) ayrıca "esb" kelimesi ile tamlama şekline sokulmalıydı. 3) *zühresi* kelimesi ise *zehresi* şeklinde okunursa anlam yerine oturur. 4) Son kelime *nırde* ise vezne uymaz. Dolayısıyla yanlıştır. Ama kafiye *irde* veya *erde* olması gerekir. Öyleyse *savaş* anlamına gelen *neberd* kelimesi burada olması gereken kelimedir.

Doğru beyit:

Sahil-i esbi işidildiği yerde
 Kimüñ var zehresi tura neberde
 (Menakıb-ı Sultan Süleyman, s. 64)

Bu beyitte bizi şaşırtan bir şey vardır. O da *sahil* kelimesinin *Süheyl* biçiminde yani *sinle* yazılmış olmasıdır. Lûgatlere müracaat ettiğimizde kelimenin manasını süheyl yıldızı (çoban yıldızı) olarak buluruz. Fakat beytin anlamı yine doğru değildir. İşte burada bir Türkoloğun yapacağı şey kelimeyi mevcut lûgatlerde aramaktır. Bulunamadığı zaman bir kez de Galatat lûgatlerini denemekte yarar vardır. Bakınız *ed-Dürerü'l- müntehabât-i'l mensûre fî işlâhi'l-galatâti'l-meşhûre* (Hafid Efendi, İstanbul 1221) bu konuda ne diyor (s. 240):

Sahil: Savt-ı feres yani at kişnemek manasına istimali şayidir. Arabîde feth-i sad ve kesr ve medd-i hâ ile sahil'den galat olup Farisîde kesr-i şın ve sükûn-ı yâ ve feth-i hâ-i evvelî ile şıyha derler. Ammâ damm-ı sin ile süheyl ol sitaredir ki Yemen cânibinde tulû...." demektedir ki verilen bu bilgi aradığımız bilgidir

Öyleyse beytin anlamı "onun atının kişnemesinin işitildiği yerde kimin savaş etmeye cesareti vardır" olacaktır.

Anlam ve kafiye dikkat etmemekten kaynaklanan yanlışlar :

Dilaver kulları şâhum bulardur
 Sadef askerdür içinde bulardur
 (Menakıb-ı Sultan Süleyman, s. 186)

Kafiye kurallarına göre *bulardur* kelimesi eğer redifse kafiye kendinden önceki kelime ararız. Bu örnekte kelimenin kendinden önceki kelime de kafiye olmadığı açıktır. Öyleyse *bulardur* kelimesi cinaslı kullanılmıştır. Fakat bu cinas *bulardur* şeklinde okunduğunda gerçekleşmez. Ancak *bulardur/bular dür* okunduğunda cinas gerçekleşir. Tabii son kelimenin *dür* olması için anlamın da yerine oturması gerekir. Mısrada *sadef* kelimesi olduğuna göre kelimeyi ancak *dür* okuduğumuzda doğru anlamı yakalamış oluruz.

Mihr ü meh şanma arar şerr-i la'ini zâl-i çarh
 Destine almış iki gürz müdür her rüz u şeb
 Keçecizâde İzzet Molla (Ankara, 1989), s. 52

Vezni Fâilâtün, fâilâtün, fâilâtün fâilün, olduğuna göre burada yine metin doğru tesbit edilememiştir. Bu da anlama dikkat edilmediği için olmuştur. Yukardaki okunuşa göre beyti düzyazıya çevirecek olursak, anlamsızlık daha iyi ortaya çıkar:

'Gökyüzünde görünen mihr ü meh değildir. Çarh Zal'i gece gündüz eline almış iki gürz müdür. Ya da Çarh Zal'i gece gündüz iki gürz müdür eline almış şeytanı.' İki şekilde de anlam çıkmaz.

Kitapta ise bu beyit şu şekilde düzyazıya çevrilmiştir:

"Güneşi ve ayı felek pehlivanının elinde iki gürz kabul edip, gece ve gündüz şeytanın şerrini aradığını sanma."

Şair aslında; 'gece ve gündüz gökte görünen ay ile güneşin aslında ay ile güneş olmadığını, onların Çarh Zali'nin eline aldığı iki gürz olduğunu ve şeytanı aradığını' söylüyor. Ama dikkat ederseniz bu nesre çeviride *müdü*r kelimesi yok. Fakat anlam açıktır. Yani bu kelime olmadan da beytin anlamı açıkça anlaşılıyor. Öyleyse bu kelime büyük bir ihtimalle sıfat olabilir. Bu kelimenin Arap harfleri ile yazılışını düşündüğümüzde kelimenin sırrı çözülür, anlam ve vezin yerine oturur. Kelime *müdevver*'dir. Anlamı "yuvarlak" olduğuna göre ay ve güneşin sıfatı olarak kullanılmıştır. Şimdi anlamı yakalamak için Osmanlı Türkçesine hakimiyetin önemi kendiliğinden ortaya çıkar. Kelime "müdevver" okunduğunda artık "her" kelimesinin de fazla olduğu, kafiyenin de "müdevver"le gerçekleştiği anlaşılır.

Şu deñlü ğarķ-ı âb oldu Sitanbul
Serâb iken seyr-âb oldu Sitanbul
(Menâkıb-ı Sultan Süleyman, s. 244)

Burada anlama dikkat edilmediği ve lûgate bakılmadığı için kelime yanlış okunmuştur. *Seyr-âb* diye bir bileşik kelime yoktur. Serap çölde görülür, Çölde su yoktur. İstanbul suya garkolunca serap iken suya doygun hale gelir. Yani *sîrâb* olur. *Seyr-âb* şeklinde okunan kelime *sîr-âb* olacaktır.

İmlâsı aynı, okuma biçimi ayrı olan kelimelerde yapılan yanlışlar ve lûgate bakmama alışkanlığı:

Kimi zaman da yanlışların çoğu anlama dikkat edilmeksizin, imlâsı aynı, fakat anlamları ve okuma biçimleri değişik olan kelimeleri birbirine karıştırmaktan kaynaklanmaktadır. Bir iki örnek daha verelim:

Gönül murġı okurken Gülşen-i Râz
İdüp cân bülbüli oldum ser-âġâz
(Menâkıb-ı Sultan Süleyman, s. 48)

Buradaki *oldum* kelimesini cümle içinde yerine oturtmak imkânsızdır. Ama *ol-dem* okunduğunda anlam kendiliğinden ortaya çıkar.

Aynı biçimde *mekr*'i meger, *hon*'u *hün*, *zehr*'yi *zühre*, *cavķ* *cavķı* çok çok, *tezerv*'i *tez-rev*, *kübrâ*'yı *küberâ*, *Muhammed*'i *Meħmed* (özellikle manzum eserlerde), *ol*'u *evvel*, *evvel*'i *ol*, *âher*'i *âħir*, *ħammâm*'ı *ħamâm*, *gen*'i *gik*, *ve-ke-beytü'l-'ankebû*'u *kebitü'l-'ankebüt*, burada harf-i cerleri tanımak ve kurallarını da bilmek önemlidir, *sükker*'i *sekr*, *şükr*'ü *şeker*, *şeker*'i *şükr*, *ħaşar*'ı *ħaşır*. Aslında *ħaşır* diye okunan kelime *hâşır* şeklinde yazılır. Fâil vezindedir. Bu tür yanlışlar araştırmacılar tarafından çokça yapılmaktadır. Yanlışlığın nedeni Arapçadan Osmanlı Türkçesine geçen kalıpların çok iyi bilinmemesidir. Bu tür örnekler çoğaltılabilir.

Kılup 'asker-i İslâm'ı teşħir eyl di ol ġâħ
Müşaħħar eylemek işten mi bundan sonra dünyâyı
(Menâkıb-ı Sultan Süleyman, s. 46)

Birinci mısradaki anlam bozukluğu hemen dikkati çekmelidir. Çünkü "O şah İslâm askerini kılıp teshir eyledi" ne demek! *Qılmak* bir yardımcı fiil olduğuna göre *qulup* kelimesinin bağlı olduğu bir kelime daha gerek ki o ortada yoktur. Öyleyse *qulup* diye okunan bu kelime yanlıştır. Ama *Qulüb-ı 'asker-i İslâmı teshîr eyledi ol ğâh* diye okunursa anlam düzelir ve tabii ki vezin de.

Hemişe böyle ağlatsun cihâni feyz u nuşretle
Sirişk-i şeker ile ıslatsun Allâh şahn-ı ğabrâyı
(Menâkıb-ı Sultan Süleyman, s. 48)

Çevirisi şöyle verilmiş: "Cihanı yardımıyla her zaman böyle ağlatsın. Allah şeker suyu ile yeryüzünü ıslatsın." Evet aynen böyle. Ama ikinci mısrada ne anlam ne de vezin düşünölmüştür. Halbuki "*Sirişk-i şükr ile ıslatsun Allâh şahn-ı ğabrâyı*" diye okunsa idi yeryüzünün *şeker gözyaşı* ile mi yoksa *şükr gözyaşları* ile mi ıslatılmasının, yani sulanmasının daha makul ve anlamlı olduğu anlaşılırdı.

'Ali kuşu etse gelip ihtimâm
Ne mümkün bula bir murabba' tamâm
(Keçecizâde İzzet Molla, s. 122)

Çevirisi şöyle verilmiş: "Ali kuşu gelip (bir yuva kurmaya) çalışsa (da) evin murabbalarından birini tam bulması mümkün değildir." Vezin doğru görünüyorsa da anlamda bir gariplik vardır. "*Ali kuşu*" diye bir kuş var mı? Varsa özelliği ne ki bir evde yuva yapıyor, ama gönyesi doğru dürüst olan bir yer bulamıyor ki yuvasını yapsın. Divan edebiyatı yüksek kültür edebiyatıdır. Hayattan hiç bir şekilde kopuk değildir. Divan şairi devrinin özelliklerini yansıttığı gibi geçerli olan bilim dallarından da haberdardır. Yeri geldikçe bunları şiirlerine yansıtır. Aslında yansıttığı olaylar ve kişiler o konunun simgeleşmiş kişileridir. Tıptan veya hastadan bahsettiğinde Calinos'u veya İbn Sina'yı, hikmetten bahsederken Lokman'ı, adaleti konu edindiğinde Nuşirevan veya Ömer'i anması gibi.

Burada da konu bir evin yapımıyla ilgili matematik hesaplarıdır. Öyle ise matematik ve astronomide ünlü Ali Kuşçu'dur sözü edilen. *Ali Kuşî* onun isminin Arapça nisbet eki ile kullanılmış biçiminden başka birşey değildir.

Şimdi vereceğim örnek ise iki beyitte yapılan sekiz yanlışla ilgilidir. Bir doktora tezinden aldığım bu örnek Osmanlı Türkçesi bilmenin pek de öyle harfleri birinden diğerine çevirmek olmadığını, anlamı ve vezni bilmeden nasıl da kolay yanlışlar yapıldığını göstermektedir.

Ruhsâr-ı yâre şanma onu hat zarar virür
Şâhbâz hüsnine yeñiden bâl ü pür virür
İşbât ü nefy içinde lik ser-noğtadur
Vardur deyn-i dehân ki cândan haber virür
(Mir'ât-ı İstanbul)

Şimdi yanlışlara ve doğrularına bakalım 1) *onu* - o nev, 2) *şāhbāz* - *şāhbāz-ı*, 3) *bal ü pür* - bal ü per, 4) *lîk* - velîk, 5) *deyn-i* - diyen, 6) *ser* - sırt-ı, 7) *dehān ki* - dehānuñı.

Doğru beyitler:

Ruhsār-ı yāra sänma o nev haş zarar virir
Şāhbāz-ı hüsnine yeñiden bāl ü per virir
İşbāt ü nefy içinde velîk sırt-ı noqşadır
Vardır diyen dehānuñı cāndan haber virir

Farsça bilmemek:

Farsçaya hâkim olamamaktan kaynaklanan yanlışlar ise pek çok basılı eserde görülmektedir. Farsça bilmeyen, en azından Farsçanın kurallarını ve kelime yapısını bilmeyen bir kişi Osmanlı Türkçesinde geçen Farsça izafetleri, Farsça birleşik sıfatları çoğunlukla birbirine karıştırır ve sonunda metin anlaşılmaz bir hale gelir. Şimdi buna basitten zora giden örnekler verelim:

1. Kelime olarak yanlış olanlar. Anlamı için lûgate bakmak gibi bir alışkanlığı olmayan araştırmacılar tarafından sık sık yapılan yanlışlardandır:

nüh felek yerine *ne* felek, *kūyında* yerine *güyende*, *berāy-ı* yerine *berā-yı*, *hāk-i der* yerine *hāk-i dür*, *kilk-i ter* yerine *gülün-ter*, *rezin* yerine *zerin*, *gülsitan* yerine *gülistan* veya tersi, *germ* yerine *kerem*, *-ger(im)* yerine *kerem* gibi.

Son kelimeye bir örnek:

'Abdi çekerim āh-ı şerer-bārı cigerden
Yakdın beni āteşlere sevdā Kerem olduñ
(Urfalı Şair Abdi, s. 194)

2. Tamlamaları hissetmemekten doğan yanlışlar:

Bulmadım kufl der genc-i gināya miftāh
Cân u dilden dimeyince niçe kez yâ Fettāh
Mimar Sinan ve Tezkiretü'l-Bünyan (İstanbul, 1989), s. 162

Birinci mısradaki tamlamalar hissedilmediği için vezin, bunun sonucu olarak da anlam bozulmuştur. Doğru mısra şöyle olacaktır:

Bulmadım kufl-ı der-i genc-i gināya miftāh

Yani "gına hazinesinin kapısının kilidine anahtar bulmadım" anlamındadır.

İnseler ka'rime gavvāşlar
Kılsalar hemyānlarını pür-güher
(Mimar Sinan ve Tezkiretü'l-Bünyan, s. 140)

Burada *Kar'ime* şeklinde okunan kelime Ka'r-ı yeme olacaktır.

Āşaf-ı devrān Siyāvūş u zamān düstür-ı hāş
(Mimar Sinan ve Tezkiretü'l-Bünyan, s. 139)

Bu mısrada da anlam yoktur. Yanlış okunduğu için vezin de bozulmuştur. Aslında şöyle olmalıydı.

Āşaf-ı devrān Siyāvūş-ı zamān düstūr-ı hāş
(Mimar Sinan ve Tezkiretü'l-Bünyan, s. 139)

"Yār-ı şānī ol minber-i cāmi'-i 'adl ü dād ve ol zahr-ı ehl-i şıdķ u sedād sūtūn hāne-i İslām-ı güzīn enām-i fārūk-ı haķķ u bātıl sultān-ı 'ādil hıştzen-i dīvār-ı dīne muṭahhar ve kūr-kūnende-i dīde-i Kāyser" (Mimar Sinan ve Tezkiretü'l-Bünyan, s. 137)

Bu ibarede tamlamalar anlaşılmağığı için anlam da anlaşılmaz bir hale gelmiştir. Burada söz konusu *çehar yār-ı güzīn* olarak bildiğimiz dört halifenin ikincisi olan Hazret-i Ömer'in sıfatlarıdır. Adaleti ile şöhret bulan Hazret-i Ömer'i anlatan bu ibare şöyle düzeltilmelidir:

"Yār-ı şānī/..... sūtūn-ı hāne-i İslām / güzīn-i enām / fārūk-ı haķķ u bātıl/ sultān-ı 'ādil/ hışt-zen-i dīvār-ı dīn-i muṭahhar/ ve kūr-kūnende-i dīde-i Kāyser

Secili bir nesirle yazılan bu ibarede seciler izlendiğinde doğru metin ortaya çıkar. Paralel ibareler (dād/sedād; islām/enām; bātıl/'ādil; muṭahhar/Kāyser) ve anlam yerine oturmaldır ki metin tam tesbit edilebilsin.

Bileşik sıfatların anlaşılammaması:

Farsçadan dilimize geçmiş ve eski metinlerde çok sık kullanılan bileşik sıfatların yapım şekillerini bilmeden bir metin tesbitine kalkışmak çoğunlukla yanlış tesbitlere yol açar. Bileşik kelimeler adından da anlaşılacağı üzere sıfat+isim, isim+isim, isim+sıfat-fiil, isim+emir gibi iki kelimeyi bir araya getirerek yapılan kelimelerdir. Gramerde sıfat olarak tanımlanırlar.

Gül-izār "gül yanaklı", *dil-şikeste* "kırık gönüllü" gibi. Bu tür kelimelerde kelimenin birinin veya ikisinin Arapça olması da olağandır, *'ālī-ḳadr* "yüce kadirli, kadri yüce olan" gibi. Bu tür kelimeleri isim tamlaması gibi okumak yanlıştır. Ama ne var ki pekçok eserde bu tip yanlışlara sıkça rastlanmaktadır. Bu kelimelerin bileşik olduğunu belirtmek üzere aralarına bir çizgi konur. Burada verilen örnekler yine basılı akademik eserlerden alınmıştır:

Şeref-zā-yı nübüvvet nūr-ı baḫş-ı dīde-i ümmet
(Urfalı Şair Abdi, s. 50)

Bu mısradan *nūr-ı baḫş-ı* diye okunan ibare *nūr-baḫş-ı* şeklinde okunmalıdır. Zira "baḫşın nuru" bir anlam vermez ama "nur baḫşedici, nur baḫşeden" bir anlam taşır.

Saḅa cān u gönülden mübtelāyım
Baḅa gösterme şāhım tırş-ı rü gül
(Urfalı Şair Abdi, s. 147)

Tırş-ı rü, tırş rü "ekşi surat, asık surat" olarak düzeltilmelidir. Burada "tırş" kelimesi "rü" kelimesinin sıfatıdır. Bileşik kelime değil. Tırş-rü olsaydı "ekşi suratlı" anlamına gelecekti ve bu mısradan anlamsız olacak, sentaksı bozacaktı.

Kimdir ol şehriyār-ı 'ālī-i ḳadr

(Mimar Sinan ve Tezkiretü'l-Bünyan, s. 138)

Tamlama şeklinde okunan 'âli-i qadr, 'âli-qadr olarak tesbit edilmeliydi.

"... San'atımla hizmetimle mi'mâr-ı kâr-ı güzâr

(Mimar Sinan ve Tezkiretü'l-Bünyan, s. 141)

Kâr-ı güzâr, kâr-güzâr olacak.

Ben ki mi'mâr-ı mübârek-i mukaddemim

Ben ki pîr-i hânkâh-ı 'âlemim

(Mimar Sinan ve Tezkiretü'l-Bünyan, s. 162)

İlk mısradaki *mübârek-i mukaddemim* şeklinde tamlama gibi okunan kelimeler bir bileşik kelime olup *mübârek-mağdemim* olarak okunmalıdır.

"... Ve ol dört pâdişâhın evvelâ biri seyfi-âli-i 'Osmân ve şahbâz-ı sipihr-i âşiyân..." (Mimar Sinan ve Tezkiretü'l-Bünyan, s. 141)

Sipihr-i âşiyân şeklinde izafeli olarak tesbit edilen kelime grubuna anlam veremeyiz. *Yuvanın gökyüzü* olamayacağına göre *sipihr-âşiyân* yani yuvası gökyüzünde olan, sipihr yuvalı şeklinde bileşik sıfat olarak okumamız gerekir.

"Bir sehergâh ol mihr-i sipihr-i salţanat u cihân-bân-i sadr-nişin evreng-i hüsvânî şehbâz-ı hümayun-bâl ferruh-bâl sa'âdet-nişân u felek âşiyân"

(Mimar Sinan ve Tezkiretü'l-Bünyan, s. 147)

Bu ibareler:

"Bir sehergâh ol mihr-i sipihr-i salţanat u cihân-bânş şadr-nişn-i evreng-i hüsvânş ğehbâz-ı hümay, n-bâl ferruh-fâl sa'âdet-nişân u felek-âġiyân ğeklinde düzeltilmelidir. Seciler. Cihân-bânş/hüsvânş; bâl/fâl; niġân/âġiyân.

Şafâdir 'id-ı vaşında muġabbet şsm-i tenlerle

(Urfalı Şair Abdi, s. 109)

Sim-i ten, sim-ten olarak tesbit edilmeliydi.

Nisbet "i" si ile i halinin karıştırılması:

"i" hali ile nisbet "î"sinin karıştırılması halinde anlam da bozulacaktır. Maa-lesef araştırmacıların kimisinin bu ikisini karıştırdıkları sıkça görülmektedir. Bir kaç örnek:

Saňa tahsinler iderdi nizâmı

(Menakıb-ı Sultan Süleyman, s. 124)

Bu mısradaki başı küçük harfle yazılan *nizâmı* ünlü İran şairi *Nizâmî*'dir. Dolayısı ile *nizâmı* ile *Nizâmş* kelimeleri anlam bakımından birbirinden çok farklıdır.

Zülfüne takmış güzeller şâhî zerrin şaneyi

Dâm-ı 'aşkında esir etmiş dil-i divaneyi

(Urfalı Şair Abdi, s. 127)

Bu beyitte *şâhî*, *şaneyî* ve *divaneyî* kelimelerinin son sesi olan ve uzun "i" olarak gösterilen "i"ler ismin "i" halinden başka birşey değildir.

Bu gazelde geçen *pervāneyi*, *bigāneyi* ve *mestāneyi* kelimelerinin son hece-leri hep uzun tesbit edilmiştir. Aynı divan neşrinde bu tür tesbitler oldukça çoktur.

Bu sırrı fehm eder ehl-i kerāmet yâ Resulallāh
mısraındaki *sırrī*, *sırrı* olarak okunmalıdır.

Alma mir'āti ele bakma saḳın ruḥsāre
(Urfalı Şair Abdi, s. 154)

Mir'āti kelimesi *mir'ātu* olacak.

Devā-yı derd-i aşkı sorma huzzāk-ı etibādān
(Urfalı Şair Abdi, s. 214)

'aşkī' olarak okunan kelime 'aşkı' olacaktır.

Eski Anadolu Türkçesi imlāsından klişeleşen hemze ile gösterilen ismin "i" halinin tamlama zannedilmesi:

İncitme saḳın 'Abd-i dil-ḥasta(yı) şād et
Raḥmeyle yeter eyledigim āh u enine
(Urfalı Şair Abdi, s. 110)

Hazırlayan bu beyte bir açıklama getirmiş ve şöyle demiştir. "Bu beyitteki 'dil-hastay' terkindeki hasta kelimesi asıl nüshada: 'Dil-hasta-i şad' şeklindedir. Öyle zannediyoruz ki, bu ifade kalıp sebebiyle bu şekilde ifade edilmiştir."

Doğrusu bu açıklamadan birşey anlaşılmıyor. Hazırlayanın *kalıp* sebebiyle dediği "aruz vezni" ise, iki şekilde yazılış şekli ile de değişen birşey yoktur. Ancak burada açıklamasını, *hemzenin* Eski Anadolu Türkçesinden kalma bir kalıp olduğunu söyleyerek yapması gerekirdi.

Eş anlamlı veya zıt anlamlı kelimeler arasındaki atıf "ve"sinin farkedilmemesi:

'Āşıkız cān-ı gönülden şeh-i ḥübānımıza
(Urfalı Şair Abdi, s. 87)

cān-ı gönülden eş anlamlı iki kelime olduğu için anlamda *cān u gönülden* şeklinde olmalıydı. Onun için izafeli bir biçimde tesbitten ziyade hazırlayan taraftan köşeli parantez içine bir [u] konulması gerekirdi.*

Peri-peykerlerin cevr-i cefā vü mübreminden geç
(Urfalı Şair Abdi, s. 103)

mısraında da *cevr-i cefā* için yine aynı işlem yapılmalıdır. Özellikle elde tek nüshası bulunan eserlerde hazırlayana düşen bir görev de metinde gördüğü aksaklıkları düzelterek ve notlayarak okuyucuya ve araştırmacılara doğru bir metin vermektir.

Ḥür-ı ḡılmān eşk-i rız iştiyākındır senin
(Urfalı Şair Abdi, s. 48)

* Burada son devirlerde, daha ziyade halka ait metinlerde ve dolayısı ile mezar taşlarında da bu biçimde, yani izafeli bir şekilmiş gibi veya telaffuzda bulunan "i" sesini "y" ile yazarak *cānı gönülden* gibi yazımlara da rastlanır.

Hür-ı ğılmân, hür [u] ğılmân olarak tesbit edilmeliydi. Ayrıca mısrada diğer yanlışlar ise şöyle düzeltilmelidir.

Hür [u] ğılmân eşk-riz-i iştiyâkıñdır seniñ

Sözü uzatmak istemiyorum. Amacım genç araştırmacıların dikkatini çekmek ve metin neşri ile uğraşanlara bir uyarıda bulunmaktır. Sözlerimi toparlayacak olursam bir araştırmacının dikkat edeceği hususları şöyle formüle edebiliriz:

1. Osmanlı Türkçesini ve imlâ özelliklerini, Arapça kalıpları ve harf-i cerleri okuma kurallarını, Farsça kelimelerin yapısını bi-hakkın bilmek. Sadece harfleri tanıyıp rastgele okumak değil, her kelimeyi anlayarak, her beyti ve cümleyi anlayarak transkripsiyon yapmak.

2. Lûgat bakma alışkanlığını edinmek. Bunun için gerçek anlamı ile birkaç lûgat paralamak. Türkçe kelimeler için hangi lûgatlere bakılacağını bilmek. Bir lûgatle yetinmemek. *Red-house, Steingass, Kamus-ı Türki, Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü, Burhan-ı Katı', Lehçe-i Osmanî* gibi ana lûgatleri daima yanında bulundurmak.

3. Türkçe'nin gramerini ve sentaksını çok iyi bilmek.

4. Türkçenin yüzyıllar içinde dil açısından geçirdiği evreleri bilmek.

5. Manzum eserler için aruz veznine hakim olmak. Şairden ziyade suçu önce kendimizde aramak. "Acaba vezni şair mi bozuk kullanmış yoksa kelimeyi ben mi okuyamıyorum?" diye sormak. Yani metne devamlı bir şüphe ile bakmak.

6. Metin mensur ise ve secili yazılmış ise secilere ve anlama dikkat etmek.

Bu makalede sadece bir metne nasıl yaklaşılacağı konu edilmiştir. Bir metnin formatına, tenkitli bir metnin hazırlanmasına, dipnot ve bibliyografyanın nasıl hazırlanacağına ait bilgilere değinilmemiştir. Adı geçen konuların herbiri kendi içinde özellikleri olan ve bir Türkoloğun bilmesi gereken bilgilerdir.